

14. Solovcova, L. (1986), J. Verdi, Muzyka, Moscow. (in Russian).
15. Sovietskij enciklopedicheskij slovar [Soviet encyclopedic dictionary], (1984) Soviet encyclopedic, Moscow. (in Russian).
16. Stakhevich, A. (2000), Iskustvo bel canto v italijskoj opere XVII–XVIII viekov [Art of bel canto in Italian opera XVII–XVIII centuries], Kharkov. (in Russian).
17. U, Golin (2006), Kytajska vykonavska intonacija v evropejskij vokalnij muzyci XIX–XX stolit. [Chinese performing tone in European vocal music of the XIX–XX centuries], Thesis abstract for Cand. Sc. (Arts), 17.00.03 – music art. Odesa. (in Ukrainian).
18. Chzan, Jufjen (2011), Amplua resonnera v opernoj praktike i partija Rogrigo di Posa v opere “Don Carlos” J. Verdi [Position arguer in operatic practice and the game Rodrigo di Posa in opera “Don Carlos” J. Verdi]. Vac. work, personal archive of E. Markova, Odessa, 27 p. (in Russian).
19. Adler, G. (1924), Handbuch der Musikgeschichte [Handbook of Music History], Frankfurt-a-M., Verlag-Anstalt. (in German).
20. Kronika opery (1993), [Chronicle of the opera], red. Marian B. Michalik, Warszawa, Wydawnictwo Kronika (in Polish).
21. Pahlen, K. (2000), Das neue Opernlexikon [The new opera lexicon], München, Seehamer Verlag, S. 1023. (in German).
22. Roessler, A., Hohl, S. (2000), Der große Opernführer. Werke, Komponisten, Interpreten, Opernhäuser [The big Opera guides Country. Works, composers, performers, opera houses], Gütersloh–München, S. 608. (in German).

УДК 786.8:7.071.2

Ірина Ященко

РАЦІОНАЛЬНІСТЬ У ПОСТАНОВЦІ ІГРОВОГО АПАРАТУ БАЯНІСТА ТА В РОЗПОДІЛІ РУХОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ У ПРОЦЕСІ ГРИ НА БАГАТОРЯДНОМУ БАЯНІ

У статті досліджено проблему раціональності постановочного аспекту ігрового апарату баяніста та оптимального розподілу рухового навантаження у процесі гри. Висвітлено основні принципи постановки ігрового апарату баяніста в процесі виконавської діяльності. Розглянуто умови оптимального функціонування рухово-ігрового апарату виконавця.

Ключові слова: баяніст, ігровий апарат, аппікатура, баянна клавіатура, виконавська діяльність.

Ірина Ященко

РАЦИОНАЛЬНОСТЬ В ПОСТАНОВКЕ ИГРОВОГО АППАРАТА БАЯНИСТА И В РАСПРЕДЕЛЕНИИ ДВИГАТЕЛЬНОЙ НАГРУЗКИ В ПРОЦЕССЕ ИГРЫ НА МНОГОРЯДНОМ БАЯНЕ

В статье исследовано проблему рациональности постановочного аспекта игрового аппарата баяниста и оптимального распределения двигательной нагрузки в процессе игры. Освещены основные принципы постановки игрового аппарата баяниста в процессе исполнительской деятельности. Рассмотрены условия оптимального функционирования двигательного-игрового аппарата исполнителя.

Ключевые слова: баянист, игровой аппарат, аппікатура, баянная клавиатура, исполнительская деятельность.

**RATIONALITY STATEMENT SLOT MACHINES BUTTON ACCORDION PLAYER
IN THE DISTRIBUTION OF MOTOR LOAD IN THE PROCESS OF PLAYING MULTI-
ROW BUTTON ACCORDION**

The paper studies the problem of rationality staged aspect of the game apparatus accordionist and optimal distribution of motor load during the game. Covers the basic principles of setting the game apparatus accordionist in the process of performing activity. The conditions of the optimal functioning of the motor-game apparatus artist.

One of the most important aspects in the process of mastering the skill of performing a musical instrument, the accordion is a particular realization of motor actions, their commitment and appropriateness. The adaptation to the accordionist gaming machine tool design features, including the multi-structure keyboards are multi-component commonplace phenomenon, because of the music and gaming rational movement is subject to the operation of specific factors, including fluency in three manuals tool orientation in terms of the vertical location of the playing surface keyboard, derogation visual control by right keyboard complete lack of it over the left or keyboard, tone-mismatch and spatial-motor direction at different keyboards button accordion.

Thus, to achieve the quality of the accordion playing skills to form a clear picture of technology-way communication tool with artist such as forming a rational statement gaming machine; motor load distribution in terms of the vertical location of the instrument; awareness design features keyboard instrument, including the location of the scales; hand contact with accordionist playing surface of the tool; understanding fingering keyboard-laws.

Universal is a rational statement gaming machine on the keyboard, which has the following characteristics: natural arrangement of fingers on the keyboard for positional fingering principle and dependence on executable musical material.

Use all your fingers in the game is a natural accordionist commonplace in today's performance. Work on developing finger dexterity should be equally systematically for all fingers, because it ensures the formation of skills like ease and freedom of movement, balanced support all fingers, even distribution of load among all muscular fingers while playing, making endurance with the active participation all fingers in the game, smooth motion when moving from position to position, sharpness and nominal range of motion of the fingers in the game, providing advantages in speed and psychological confidence and stability during the game; conscious control during independent work is essential to develop an automatic controller muscle freedom gaming machine artist; it is understood that looseness hand movements while gaming does not mean complete inactivity of all muscles. Potential tone in his hand and kept in a natural hand position along the hull; freedom motor system accordionist – is not partial or isolated work of individual muscles, but only of the entire musculoskeletal areas locomotor musicians.

Key words: *the button accordionist, game apparatus, fingering, position and performance, keyboards button accordion.*

Одним з найважливіших аспектів у процесі опанування виконавською майстерністю на музичному інструменті, зокрема на баяні, є усвідомлення рухових дій, їх цілеспрямованість та доцільність. Процес адаптації ігрового апарату баяніста до конструктивних особливостей інструмента, зокрема до структури багаторядних баянних клавіатур, є багатокомпонентним явищем, адже знаходження раціональних музично-ігрових рухів відбувається за умови функціонування специфічних чинників, зокрема досконалого володіння трьома мануалами інструмента, орієнтування в умовах вертикального розташування ігрової поверхні клавіатури, часткового обмеження зорового контролю за правою клавіатурою, повної його відсутності над лівою клавіатурою тощо, невідповідності звуковисотного та просторово-рухового спрямування на різних клавіатурах баяна. Тому висвітлення та подальше вивчення питань оптимізації функціонування ігрового апарату баяніста за умови усвідомлення технології двостороннього зв'язку виконавця з інструментом, зокрема формування раціональної постановки ігрового

апарату, є запорукою успішного оптимального володіння інструментом під час гри і залишається доволі актуальним.

Питання постановки ігрового апарату баяніста за умови гри на багаторядних клавіатурах баяна та питання розподілу рухового навантаження в умовах вертикального розташування інструмента в науково-методичній літературі до сьогодення не отримали окремого й ґрунтовного висвітлення. Розгляд цього питання головним чином носить епізодичний характер або викладається у вигляді загальної інформації. Деяких окремих моментів постановки ігрового апарату баяніста в науково-методичній літературі торкалися такі автори, як І. Алексєєв, П. Говорушко, В. Зав'ялов, В. Беляков, В. Галактіонов, В. Самітов, І. Пуриц та ін. Більш ґрунтовно означене питання висвітлюється в методичних роботах М. Різоля та О. Осокіна. Однак запропонований постановочний принцип не знайшов підтримки у широкому колі музикантів. Більш докладніше питання розподілу рухового навантаження ігрового апарату інструменталіста, а також його функціонування в ігровому процесі висвітлюється в методичних роботах спеціалістів суміжних музично-виконавських галузей: А. Бірмака, В. Мазеля, Т. Воробкевич.

Мета статті – визначити раціональні принципи постановки ігрового апарату баяніста та оптимальність розподілу рухового навантаження в умовах вертикального розташування інструмента.

Процес адаптації ігрового апарату баяніста до конструктивних особливостей інструмента, зокрема до структури багаторядних баянних клавіатур, є багатокомпонентним явищем. Для вдосконалення майстерності гри на баяні необхідно сформулювати чітке уявлення про технологію двостороннього зв'язку виконавця з інструментом, яка спирається на такі засади: формування раціональної постановки ігрового апарату; розподіл рухового навантаження в умовах вертикального розташування інструмента; усвідомлення конструктивних особливостей клавіатур інструмента, зокрема розташування звукорядів; контактування рук баяніста з ігровою поверхнею інструмента; розуміння клавіатурно-аплікатурних закономірностей.

Розглянемо деякі з основних аспектів технології двостороннього зв'язку виконавця з інструментом, як-от: формування раціональної постановки ігрового апарату та розподіл рухового навантаження в умовах вертикального розташування інструмента.

Формування раціональної постановки ігрового апарату.

Як відомо, безпосередній контакт виконавця з клавіатурами баяна розпочинається через формування постановки верхньої частини музично-ігрового апарату (руки). Визначення правильного та природного положення рук на клавіатурах інструмента, тобто їх раціональної постановки – надто важливий момент, оскільки це є запорукою вільного володіння ігровим апаратом та стабільного відчуття клавіатур баяна.

Обов'язкова умова для постановки музично-ігрового апарату баяніста – урахування індивідуальних анатомічних особливостей рук виконавця, тобто співвідношення довжини плеча, передпліччя, ступінь еластичності й розтягнутості кисті, співвідношення довжини фаланг пальців та ін.

У баянній методичній літературі сформульовано загальні правила постановки верхньої частини ігрового апарату баяніста на клавіатурах баяна, але й дотепер вони мають деякі відмінності, оскільки постановка рук найчастіше залежить від використання в грі визначеного аплікатурно-ігрового принципу (традиційного, змішаного чи позиційного), а також кількості рядів на інструменті. Основними постановочними принципами правої й лівої рук є визначення положення кисті та пальців на клавіатурах.

Приблизники традиційного та змішаного аплікатурного принципу гри визначають постановочний аспект ігрового апарату на правій клавіатурі баяна в трьох положеннях, які сформував М. Різол у роботі “Принципи п'ятипальцевої аплікатури на баяні” [3]. Розглянемо їх далі.

Положення пальців правої руки на грифі змінюються відповідно до виконавських завдань великого пальця під час гри:

перше – 2, 3, 4 пальці на грифі відповідно до клавіш „C”, „CIS”, „D” по трьох косих

рядах (перша октава), великий палець – за грифом. Передпліччя й кисть утворюють практично пряму лінію. Плече відведено вбік від корпусу. Характер руху пальців фрагментарний і непослідовний;

друге – 2, 3, 4, 5 пальці розташовані на клавішах „C”, „E”, „G”, „C” відповідно до поздовжніх рядів. Передпліччя й кисть утворюють пряму лінію. Плече більше, ніж у першому положенні, відведено вбік від корпусу;

третє – усі п’ять пальців знаходяться на ігровій площині та є рівноправними учасниками ігрового процесу. Пальці розташовані над клавішами „D”, „A”, „C”, „FIS”, „C” або „E”, „G”, „C”, „E”, „G”. Передпліччя й кисть утворюють злегка напівкруглу лінію, тильний бік кисті знаходиться на невеликій відстані від клавіатури баяна. Плече відходить трохи вбік від корпусу [3, с. 15–24].

Аналізуючи наведені постановочні моменти, відзначаємо, що перше й друге положення виключають використання великого пальця, що є ознакою безперспективності традиційного та змішаного аплікатурних підходів; третє положення на клавіатурі баяна з використанням великого пальця є надто широким і нерациональним, що не відповідає природній зібраності кисті.

Зазначимо, що постановочні принципи, розроблені М. Різолем, спираються на базові ознаки клавіатурної трирядності, але й дотепер їх часто використовують в умовах гри на багаторядному інструменті.

Сучасні вимоги до постановочного аспекту кисті та пальців баяніста викликають потребу використання п’ятипальцевої аплікатури, побудованої за принципами позиційності, як у правій клавіатурі, так і в лівій. Використання великого пальця на ігровому полі виборного мануалу в практиці сучасного баяніста вже не є епізодичним, навпаки, він – повноправний та активний учасник гри, хоча й з обмеженим радіусом дії.

Таким чином, при постановці руки на лівій клавіатурі все більшою є необхідність розвитку навичок вільного функціонування великого пальця у грі, оскільки широке його застосування (епізодичне використання в умовах готової системи, систематичне застосування на виборній, не лише на першому ряді, а й у деяких випадках на другому) значно розширює спектр технічних можливостей виконавця, сприяє кращій тактильній орієнтації, мінімілізує стрибкоподібні ситуації тощо.

Визначаючи раціональну постановку правої руки на клавіатурі багаторядного інструмента, у сучасній теорії виконавства пропонують урахувати загальноприйнятту середньофізіологічну модель, яку запропонував ще А. Осокін у “Посібнику для виконавців на баяні з п’ятирядною правою клавіатурою” [2]. Автор радить висхідне опорне положення руки на клавіатурі вибудовувати за такими орієнтирами (рахунок рядів у його посібнику є зворотним – від корпусу): 1-й палець відповідно „D” першої октави в п’ятому ряду; 2-й палець – „Fis” першої октави в третьому ряду; 3-й палець – „A” першої октави в третьому ряду; 4-й палець – „Cis” другої октави у четвертому ряду; 5-й палець – „D” другої октави в п’ятому ряду або „E” другої октави в четвертому ряду.

Якщо розглядати таку постановку, стає очевидним, що рука знаходиться в зручному положенні стосовно грифа, що дозволяє в перспективі вільно рухатися пальцям. Усі пальці мають усереднене місцезнаходження. Автор говорить, що “кисть не повинна мати нахил у бік мізинця. Не дозволяється торкатися долонею до ребра грифа, тому що це сковує кисть, утрачаються свобода й рухливість” [2, с. 8].

Запропонований постановочний принцип є базовим на перших етапах навчання. Висхідною вертикаллю опори в означеній постановці є перший ряд з визначеним положенням першого пальця. В подальшому, одним із головних моментів у постановці руки при контактуванні з клавіатурою, що базується на принципі позиційності, є збереження природного співвідношення в розташуванні пальців, тобто їх зібраність. Позиційна постановка руки у своїй основі є універсальною для баяністів та акордеоністів, хоча може припускати незначні відхилення й зміни.

Постановочний принцип ігрового апарату відповідно до першого ряду клавіатури не є статичним, оскільки має динамічний характер у конкретній виконавській ситуації. Отже, висхідна постановка руки може спиратися на положення пальців від різних звуків у відповідних рядках.

Отже, головному принципу *раціональної постановки* верхньої частини ігрового апарату баяніста відповідає знаходження максимально природного, вільного та естетично адекватного його розташування та збереження під час різноманітних рухів на клавіатурі відповідно до виконання визначеної фактури, ураховуючи висхідну природну безопорність руки в умовах вертикального розташування інструмента.

Формування постановочного аспекту опорно-рухового апарату баяніста, зокрема кисті та роботи пальців, має відбуватися на перших стадіях опанування музичним інструментом, оскільки від якісної початкової установки залежить подальше вміння баяніста диференціювати м'язові відчуття, які відповідають за рівень моторики дрібних рухів. Цей факт підтверджують дослідження фізіологів: "...інтенсивний розвиток м'язів кисті рук відбувається в шести-семирічному віці. Показники функціональної зрілості нервово-м'язового апарату – збудженість та лабільність – уже до 8–10 років наближаються до рівня дорослої людини. У віці від 7 до 12 років інтенсивно зростає темп рухів" [4, с. 220].

Розподіл рухового навантаження в умовах вертикального розташування інструмента.

Вертикальне положення інструмента зумовлює деякі анатомо-фізіологічні особливості в роботі різних ланок ігрового апарату під час музично-ігрових рухів на баянних клавіатурах (на відміну від виконавців на інших інструментах, зокрема піаністів). У різних регістрах правої та лівої клавіатур розподіл рухового навантаження та м'язово-рухові відчуття в ланках ігрового апарату баяніста мають такі специфічні особливості:

- у нижній частині регістру правої клавіатури (велика та мала октави) основне навантаження припадає на лопаткову та на плечову зони, при переміщенні руки вздовж нижнього регістру ігрової поверхні баяна положення ліктя випереджає рухи пальців;

- у центральній частині баянної клавіатури (перша та друга октави) основне навантаження несе передпліччя, підтримуване м'язами плечового пояса;

- у верхньому регістрі (третя та четверта октава) кисть розташовується нижче ліктя, тому навантаження переходить саме на кисть і пальці, підтримувані м'язами ліктьового та плечового поясів.

Положення кисті в різних частинах клавіатури є незмінним, оскільки вона завжди є продовженням передпліччя; важелем переміщення кисті вздовж клавіатури є передпліччя та рухова функція ліктьового суглоба.

Процес навантаження на м'язи лівої руки під час гри є аналогічним роботі м'язів правої руки, хоча й має деякі відмінності, оскільки володіння готово-виборною системою лівої клавіатури є біфункціональним процесом. Робота плеча, передпліччя, ліктя, кисті та пальців відбувається на фоні основної функції лівої руки – управління різноспрямованим рухом міха.

Виконавець повинен постійно контролювати та дозувати ступінь навантаження альтернативних частин м'язово-ігрового апарату, а також урахувати їх взаємодію. Основна роль у процесі реалізації рухів та їх координації належить нервовій системі. Головною умовою злагодженого функціонування м'язів ігрового апарату є чіткий розподіл навантаження, тобто психологічне вміння баяніста регулювати й контролювати стан скорочення м'язів – напруження та розслаблення. Сигналом порушення природного положення руки й руху пальців на клавіатурі є скутість м'язів, їх перенапруження. Особливу увагу слід приділяти області кисті й пальцям, які під час гри виконують багато складних та філігранних рухів. Переважно в цій м'язовій групі руки і відбуваються перенапруження, які стають каталізатором болючих відчуттів музично-ігрового апарату загалом. Болючий синдром починає проявлятися з незручних відчуттів у зап'ястку, потім піднімається поступово через передпліччя до м'язів плечового поясу та спинного відділу, який взаємодіє з хребтом.

Для уникнення стану перенапруження ігрового апарату виконавець має постійно підтримувати баланс між роботою та відпочинком, розвивати гнучкість, еластичність м'язів кисті й пальців. З огляду на це робота на інструменті потребує стабільності, оскільки перерва в тренуванні м'язів ігрового апарату призводить до м'язового перевантаження та в'ялості руки, що знижує активність, а з нею й ефективність ігрової діяльності й викликає професійні захворювання. Важливою щодо цього є думка В. Мазеля: "Виходячи зі специфіки рухового процесу музиканта, слід зробити однозначний висновок: пошуки доцільних рухів, які

здійснюються з мінімально необхідним застосуванням сили, повинні бути в основі виконавства” [1, с. 28].

Виховання дисципліни фізичного контролю над власним тілом має відбуватися на початковому етапі навчання гри на інструменті. Викладачі музичних шкіл не приділяють цьому факту належної уваги, тому виконавець у подальшому постійно стикається з проблемою перенавантаження ігрового апарату. Завдання педагога початкової ланки – навчити учня встановлювати й усувати причину напруженості й важкості в руці. Самостійно виконавець-початківець нездатен розв’язати цю проблему, тому для нього стан перенапруження може стати звичним, що спричинить болісні відчуття й неодмінно психологічну скутість.

Отже, підсумовуючи розглянутий матеріал, відзначимо, що процес адаптації баяніста до багаторядних клавіатур баяна має кілька аспектів, зокрема раціональна постановка ігрового апарату; розподіл рухового навантаження в умовах вертикального розташування інструмента. Універсальною є раціональна постановка ігрового апарату на клавіатурі, що має такі ознаки: природність розташування пальців на клавіатурі за позиційним аплікатурним принципом та залежність від виконуваного музичного матеріалу. Використання всіх пальців у процесі гри баяніста є закономірним у сучасному баянному виконавстві. Робота над розвитком пальцевої вправності має відбуватися однаково систематично для всіх пальців, оскільки саме це забезпечує формування таких навичок, як легкість та свобода рухів, урівноважена опора всіх пальців, рівномірний розподіл м’язового навантаження між усіма пальцями під час гри, вироблення витривалості при активній участі усіх пальців у процесі гри, плавність рухів при переході з позиції в позицію, чіткість та номінальність амплітуди рухів пальців у грі, що надає переваги у швидкості, а також психологічної впевненості та стабільності під час гри; свідомий контроль під час самостійної роботи є важливою умовою вироблення автоматичного контролера м’язової свободи ігрового апарату виконавця; слід розуміти, що розкутість руки під час ігрових рухів не означає повну інертність усіх м’язів. Потенційний тонус у руці зберігається й у природному положенні руки вздовж корпусу; свобода рухового апарату баяніста – це не часткова або ізольована робота окремих м’язів, а єдине функціонування всієї кістково-м’язової сфери опорно-рухової системи музиканта-виконавця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазель В. Х. Музыкант и его руки: физиологическая природа и формирование двигательной системы / Владимир Хананович Мазель. – СПб. : Композитор, 2002. – 180 с.
2. Осокин А. В. Посobie для исполнителей на баяне с пятирядной правой клавиатурой / Анатолий Осокин. – М. : Сов. композитор, 1976. – 51 с.
3. Ризоль Н. И. Принципы применения пятипальцевой аппликатуры на баяне : моногр. / Николай Иванович Ризоль. – М. : Сов. композитор, 1977. – 297 с.
4. Фомин Н. А. Физиология человека : учеб. пособие для студентов фак. физ. воспитания пед. ин-тов / Николай Андреевич Фомин. – М. : Просвещение, 1982. – 320 с.

REFERENCES

1. Mazel', V. H. (2002), *Muzykant i ego ruki: fiziologicheskaja priroda i formirovanie dvigatel'noj sistemy* [The musician and his hands physiological nature and formation of the propulsion system], Sankt Petersburg, Kompozitor. (in Russian).
2. Osokin, A. V. (1976), *Posobie dlja ispolnitelej na bajane s pjatirjadnoj pravoju klaviaturoju* [The benefit for performers on the accordion with fiverow right-hand keyboard], Moscow, Sov. kompozitor. (in Russian).
3. Rizol', N. I. (1977), *Principy primenenija pjatipal'cevoj applikatury na bajane : monogr.* [The principles of application fivefingers fingering on the accordion: monogr.], Moscow, Sov. kompozitor. (in Russian).
4. Fomin, N. A. (1982), *Fiziologija cheloveka : ucheb. posobie dlja studentov fak. fiz. vospitanija ped. in-tov* [Human Physiology: a textbook for students of physical education pedagogical institutes], Moscow, Prosveschenie. (in Russian).